

ІСТОРИЧНО-МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ КАМ'ЯНОЇ МОГИЛИ ДЛЯ ПРОЕКТІВ З ГРАФІЧНОГО ДИЗАЙНУ І ФІЛОСОФІЇ ПЕДАГОГІКИ

Володимир Кардашов, Ольга Ковальова
Національний університет «Запорізька Політехніка»

Постановка проблеми. Під час державотворення важливим є виявлення історичного коріння, яке відбилося у пам'ятках культури. Студії таких пам'яток актуальні тому, що це комплексне джерело, яке відображає і писемність, і філософію, і мистецтво. Ми ставили мету – дослідження культурологічних, історичних та графічних аспектів зображень пам'ятки первісної культури Кам'яна Могила в розвитку. Проведення наукового аналізу та дослідження зображень пам'ятки первісного мистецтва Кам'яна Могила. Треба звернутися до змісту досліджуваних явищ, виявити сукупність елементів та взаємозв'язок між ними, для виведення теоретичних висновків. Естетичне ставлення до життя, вивчення рідної культури та історії є особливо важливим у педагогічній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували пам'ятку вчені в різні часи. У 1837 р. академік П.І. Кьопен записав факт існування печер у Північному Приазов'ї. М. І. Веселовському належить відкриття гроту Бика (1890 р.). Український археолог В. М. Даниленко, займаючись дослідженням Кам'яної Могили, у 1934-1935 роках, відкрив близько десяти місцезнаходжень прадавніх зображень. У 1947 році він продовжив вивчення пам'ятника і поселення епохи неоліту і бронзи, розташованого на березі Червоного озера. Вчені під керівництвом О. М. Бадера у 1938 р. також досліджували гроти і печери з унікальними зображеннями (грот Мамонта-бика, «плити стоп», «кінські» плити, лінійно-геометричні зображення та ін). Ці відкриття дозволили відтворити побут та культуру стародавніх народів, які колись населяли український степ. Результати дослідження були відображені в звітах експедицій, наукових роботах [1]. Отримані матеріали переконали науковців у тому, що наскальні зображення Кам'яної Могили є важливим історичним свідченням для розуміння духовної культури давніх народів Євразії. В.М. Даниленко відстоював саме палеолітичний вік зображення великої тварини з рогами з гроту Бика [4, с. 3]. М. Я. Рудинський, О. М. Бадер, В. М. Гладилін вважали його биком (мал. 2).

Ще один український археолог – М. Я. Рудинський – у 1951-1957 рр. провів власне вивчення пам'ятки, що дозволило по-новому поглянути на культурно-історичні комплекси малюнків Кам'яної Могили. Саме М. Я. Рудинський зазначає, що, «кажучи про петрогліфи Кам'яної Могили, їх слід розглядати як дуже цікавий комплекс парієтального мистецтва, що має справу насамперед з горизонтальними площинами, які лежать над головою. Це є одним з найістотніших моментів, дуже рідким явищем» [8, с. 132].

Так, хронологічний діапазон малюнків був визначений епохою неоліту-бронзи (VI – початок I тис. до н. е.). В результаті багаторічних досліджень вже після його смерті у 1958 р. була видана монографія «Кам'яна Могила» [8], де зібрані всі відомі на той період малюнки з гротів і печер степового феномена, які за висновком автора стали «...одним із проявів того світорозуміння, яке склалося в межах широкого культурно-історичного поясу, що тягнеться через Старий Світ між Індією та Європейським узбережжям Атлантики» [8, с. 140]. В цей час було досліджено близько 500 плит, але більшість так і залишилась ще не вивченою, бо дослідження проводили у зв'язку з запланованим водосховищем на території Кам'яної Могили, яке відмінили потім – природа є мудрішою.

Історик, археолог В. М. Гладилін у 1961-1963 рр. разом з Б. Д. Михайловим вів роботу з вивчення Кам'яної Могили, в результаті чого були відкриті нові гроти. Знову був вивчений грот Біка, де на глибині двох метрів на стелі нижньої плити були знайдені малюнки биків, людей, лінійно-геометричні креслення та ін. Підсумком наукових досліджень Кам'яної Могили стали публікації В. М. Гладиліна [3, с. 11], в яких він датував петрогліфи періодом від епохи мезоліту до епохи бронзи, тобто X-II тис. до н. е.

У 1994 р. А. Г. Кифішин – один із небагатьох у колишньому СРСР шумерологів, – вивчав петрогліфи Кам'яної Могили. Він розшифрував календар Кам'яної Могили, якому понад 14 тисяч років, а також з'ясував, що протошумерські піктограми «зерно», «ячмінь», «плуг», «колесо» вперше з'явилися на Кам'яній Могилі, в Подунав'ї та Придністров'ї в V-IV тис. до н. е. У своїй книзі вчений зазначає, що в процесі роботи йому стало зрозуміло: «Кам'яна Могила – це грандіозний давній архів, який дозволить пролити нове світло на історію цивілізації Шумеру» [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво – вища форма естетичного ставлення людини до світу, а також спосіб освоєння та відтворення дійсності у художніх образах. Фундаментальна риса мистецтва – орієнтація на конкретність світу у її зв'язку з утвердженими чи утверджуваними культурою стратегемами останнього, які визначають надзвичайну тривкість мистецької діяльності у всьому часі і просторі людської історії від давнини до сучасності. Так, «досучасне» мистецтво, від архаїки до початку Нового часу, обов'язково переплітається з іншими галузями ідеологічної діяльності тогочасної людини – від релігії аж до правничої сфери, відтворюючи передовсім світогляд великих спільнот-колективів тих епох [9, с. 380].

Ці риси притаманні і первісному мистецтву півдня України – культурному феномену Кам'яна Могила. Перші свідчення про виникнення мистецтва – це доба пізнього палеоліту. У геологічному та історичному плані Кам'яна Могила – одна з унікальних пам'яток подібного роду. Це останець піщаника Сарматського моря третинного періоду (XIV-XII млн р. до н. е.), яке займало територію Чорного, Азовського та Каспійського морів. Однак це не хаотичне нагромадження плит, а кам'яний панцир, в якому утворилися гроти та печери, які виявилися дуже зручними для здійснення культових цілей первісних людей. В межах Кам'яної Могили нині зафіксовано 68 гротів з різними зображеннями, виконаними в різній техніці і

стилістиці на поверхні кам'яних плит. В основному ці зображення простіралися на пісковнику твердим каменем, утворюючи поглиблення, які лише іноді покривалися мінеральними червоними і чорними фарбами [12].

Спостерігаємо художню обробку каменю пісковнику. Петрогліфи – прадавні зображення, вибиті або нанесені фарбою на кам'яній основі (від грец. Πέτρος – камінь і γλυφή – різьба) – Кам'яної Могили є унікальними зразками первісного мистецтва. Вони групуються в межах окремих місцезнаходжень, їх характерною рисою є багатство лінійно-геометричних елементів, іноді об'єднаних в химерні групи з зооморфними і антропоморфними зображеннями. Значну частину наскальних малюнків Кам'яної Могили становлять різного роду знаки, ідеограми і символи. Поруч із зображеннями тварин, птахів, людей видно геометричні фігури: ромби, спіралі, лінії, зигзаги, решітки та інше. Можливо, малюнки були магічним засобом досягнення конкретної мети, відображали дійсність того часу [12]. Приймемо до уваги, що мала місце не лише художня культура, але й символічна ідеографічна писемність. Наслідування прадавніх взірців мистецтва розкриває уяву, виховує розуміння світосприйняття за допомогою художніх образів та розвиває творчий потенціал.

На матеріалах Кам'яної Могили просліджується достатньо довгий період розвитку наскального мистецтва (з XII тисячоліття до н. е. до VII століття н. е.). Це дало ще одну можливість побудови динамічної моделі розвитку художньо-творчої активності молодших школярів. Приклади пізнього палеоліту (Печера, печера Ласко у Франції, Капова печера у Росії – 25-12 тис. років до н. е.) свідчать про яскравий, живописно-натуралістичний характер світосприймання первісних мисливців, але не входять у порівняння з більш стилізованими неолітичними малюнками Кам'яної Могили.

Скотарі і землероби, у порівнянні з мисливцями, стають сильнішими: їхнє життя перестало залежати від випадку, а отже перестало бути складовою нерозчленованого обрядового дійства. Останнє, в свою чергу, все більше розгалужується, з'являються нові специфічні форми й засоби їх, так виникають види мистецтва. Але вони все ще виконують практично духовну функцію освоєння світу [6, с. 117-118].

А. А. Формозов [10, с. 48, 55, 62] пише, що гравірувань знайдено більше ніж розпису. На Кам'яній Могилі в більш м'яких породах силуети полірували. Заглиблені зображення покривали вохрою. Наскельні зображення, навпаки, буквально злиті зі своїм фоном. Їх важко відірвати від усього природного оточення.

Тематика петрогліфів збагатилася. З'явилися ті сонячні знаки, солярні колісничі і човни і, нарешті, контури стоп людини. Немає потреби пояснювати значення слідопитства для мисливців. Вони ніколи не спускають очей з запутаної мережі слідів, залишених на землі тваринами, птахами і людьми, і з легкістю читають цю книгу природи. Незабута вона і в мистецтві. Переважають людські сліди [8]. Факт важливий, бо в бронзовому столітті людей взагалі почали зображати частіше, ніж раніше. Цей факт доводить, що збагатилося мислення людини з часом, бо мислення це – «інформаційна діяльність, що набула якості опосередкованого, узагальненого пізнання, яке за допомогою абстрагування, міркувань (зіставлень пізнавальних образів та логічного виведення думок) і типізації даних про світ явищ розкриває їх необхідні зв'язки, закономірності, тенденції розвитку» [9, с. 378].

Буття давніх художників було єдиним цілим з природою. Тому немає в зображеннях пейзажів. Людина давнини мала взаєморозуміння та взаємопроникнення з природою та природними стихіями однозначно. Архетипічні традиції космогонії, прийоми побуту, соціальний устрій формувала за природною подобою. Людина навчалась у природних сил та будувала своє життя за природними і космічними циклами. Вона складала ілюстрований календар, вписуючи себе в природне середовище та зберігала традиції. На підставі змісту та характеру зображеного образу можна з'ясувати природу, умови існування, суспільну взаємодію та історичні події.

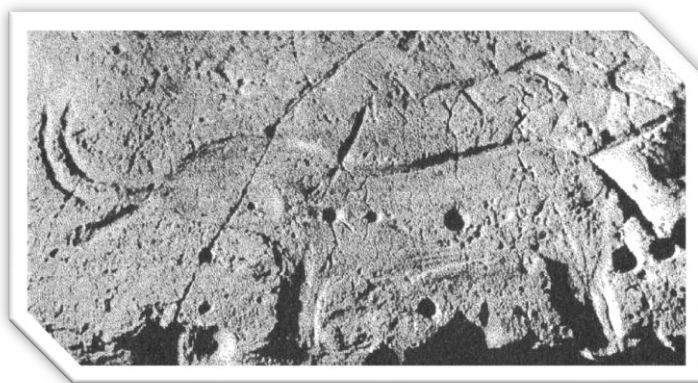
Одна зі сторінок далекої історії відтворена в гроті Бика, який розташований на північній стороні Кам'яної Могили. Тут фіксуються цікаві орнаментовані карнизи і

зображення биків. Виділяється композиція зображень: тварини, які стоять по колу і, можливо, вказують на чотири сторони світу (мал. 1).

Малюнок 1

Особливе значення для вивчення гроту Бика мало зображення на окремій плиті хоботоподібної істоти з рогами («дощовий» бик) (мал. 2).

Малюнок 2

У Дворіччі і Середній Азії, в давньоіранській і давньоіндійській міфології бик – це втілення чоловічого божества, «небесного» бика, символ грози. Аналогічні малюнки, що відомі на величезній території Євразії, Африки і датуються епохою бронзи, в

релігійних уявленнях багатьох хліборобів зв'язувалися з водною стихією, що приносить вологу і благополуччя землі. Безсумнівно, даний грот використовувався нашими предками у якості святилища, заснованого на обожнюванні бика, образ якого займав у духовному житті стародавніх людей одне з головних місць. У найдавніших цивілізаціях був поширений культ бика (Єгипет, Вавилон, Крит), в честь якого будувалися чудові храми, йому присвячували гімни [12].

Результати дослідження гроту Бика стали для нашої педагогічної роботи свого роду прообразом початкової сходинок моделі розвитку художньо-творчої активності молодших школярів у процесі сприймання мистецтва. Ритуал, який проходив в гроті Бика, синкретично відбивав культуру первісного мисливця, з правдивим і релігійним розумінням навколишнього життя і був виразником його духовності і життя в цілому. Дослідники, які займаються цією історико-філософською проблемою, відзначають, що мистецтво не виділялося у свідомості первісної людини як окремий вид діяльності і не мало видового розподілу. Обряд являв собою поліфункціональну, синкретичну форму реалізації деяких соціальних потреб. Крім задоволення потреби в ілюзорному, магічному захисті людей, обряд задовольняв їх пізнавальну, емоційно-експресивну, навчально-виховну та естетичну потреби. Він органічно поєднував компоненти як образотворчого мистецтва (малюнки, скульптури тварин, їх маски), так і танцювально-музичного.

В. М. Даниленко у своїй монографії зазначає, що зображення мамонта і образи биків належать до однієї стилістичної групи. Підтвердженням цього є, зокрема, той факт, що вони пережили тривалий період вивітрювання, а згодом шмат плити з малюнком мамонта впав на підлогу печери, коли вона була ще порожньою і в ній продовжувалася традиція нанесення лінійно-геометричних зображень. Зображення гроту Бика розкладаються на такі стилістично-хронологічні групи:

1. Реалістичні зооморфні зображення, простерті широкими площинами в поверхню пісковика, серед яких і досі найтипівішими є шеренги биків, відгороджених від композицій інших площин лінійно-витертою передачею паль огорож.

2. Напівреалістичні зооморфні зображення, включені в глибоко протерті лінійно-гратчасті композиції, де найтипівішими є композиція так званої вертикальної плити.

3. Схематичні зображення коней, виконані в техніці глибоко протертих ліній, в супроводі лінійно-геометричних композицій, в складі яких можна побачити подоби наметів, а також найпримітивніші транспортні засоби [4, с. 53].

На зображеннях дикі бики, зубри, бізони, тури та коні є найважливішим мотивом. Символічний образ бика виступає як втілення космічного початку. Зазвичай, бик (телець), уособлює собою чоловічий принцип, солярну відроджуючу силу, звільняє животворне сім'я від пут смертної матерії, присвячений всім небесним богам. Влітку 2009 року краєзнавець знайшов зображення тварини (мал. 3) з міцною статурою, витягнутою вперед шиєю, невеликою мигдалеподібною головою та відкинутими на спину кутоподібними рогами, тварина подана в динамічній позі, можливо в період весняного гону. «Зображення виконане в контурному стилі, неглибокими широкими борозенками, продряпаними якимось знаряддям», читаємо в публікації В.С. Джоса [5, с. 58-60]. Відтак, історична пам'ятка «Кам'яна Могила» і сьогодні являє собою

непрочитану книгу для людства.

Для розвитку людини необхідно самовираження, тобто естетичне відтворення світу. У педагогіці важливим аспектом є вивчення мистецтва та історії рідного краю в цілому. Отже, первісне мистецтво, яке існувало у найдавніші періоди історії людства, мало на меті передачу інформації за допомогою символів та художніх образів, графічними засобами. Художній образ – синтезуюча форма художньої свідомості та творчості в цілому, яка втілює, творить та об'єднує зміст твору; характеризується повнотою і цілісністю [9, с. 702].

Малюнок 3

Дослідження еволюції первісного мистецтва дозволило розробити динаміку моделі розвитку художньо-творчої активності молодших школярів у процесі сприймання мистецтва [6, с. 116-117], яка доречі починається з плями, а не лінії. Найпростіше застосування плями в графіці – зображення силуету. Локальні плями не руйнують площинність графічного простору, тому такі зображення, хоч і володіють високою часткою умовності, сприймаються досить цілісними» [2, с. 7-11].

У докторському дослідженні [6] В. М. Кардашова, у зв'язку з мистецькознавчим дослідженням Кам'яної Могили, виявлено також філософію і архетипи образотворення, які допомагають розкривати художньо-творчу активність особистості, допомагають зрозуміти цю складну природну субстанцію. Для її розвитку автор пропонує теоретичну модель, яка ґрунтується на органічних рисах онто- і філогенезу і визначає засади образотворення дитини і розкриває також гносеологічний характер останнього. Естетичне ставлення до життя, знання своє історії та культури, це першооснова розвитку людини, її творчого потенціалу. Просвітницька діяльність педагога направлена на виховання раціонально організованого суспільства: незмінної людської природи, самовираження в мистецтві, гармонійного існування в природному середовищі, прагнення пізнання навколишнього світу та рідних українських традицій.

Висновки. Як свідчать петрогліфи Кам'яної Могили, абстрактні форми, тобто тональні плями прадавніх зображень, відображали реалістичну або уявну дійсність. Основна тема – зооморфні зображення, які передають форму та об'єм предмету, демонструють чітку фігуративність та реалістичність. Також мали місце уявні, не фігуративні плями. Використовуються такі графічні засоби, як точка, лінія. Натура нами пізнається за характерними зовнішніми обрисами її силуету або по її контуру.

Лінія як один із засобів передачі зображення з'явилася на самому початку зародження мистецтва. Нею користуються і донині при виконанні малюнка. Часто схематизм форми викликає її невпізнання, розуміння зображення потребує наявності певних знань. Графічний знак, як деяка форма, набуває художнього образу. У первісному мистецтві просліджується вивідна послідовність філогенезу зображень від тональної плями і до графічної схеми (графічних знаків, ідеограм). Петрогліфи Кам'яної Могили є унікальними творами первісного мистецтва, які з часом збагатили власний зміст та удосконалили форму, за рахунок вдосконалення самого процесу мислення людини і сприйняття дійсності. Первісна людина зберігала архетипічні традиції буття за природними та космічними циклами.

Історія і культура виступає основою духовної довершеності нації. А відсутність традиційної культури у сучасному суспільстві призводить до його духовної деградації та падіння моральності. Необхідно встановлювати зв'язок поколінь шляхом передачі архетипів, певної візуальної продукції. Щоб привернути увагу до цієї ідеї, ми і розробили дизайн-проекти серії марок, «Історичні постаті Запорізького краю» (С. В. Росик) та «Кам'яна Могила» (О. М. Ковальова), де відзначено її дослідників та еволюцію розвитку первісного мистецтва півдня України. В. М. Кардашов, керівник проекту, у зв'язку з мистецькознавчим дослідженням Кам'яної Могили, виявив філософію і архетипи образотворення, які допомагають розкривати художньо-творчу активність особистості. У педагогіці важливим є вивчення рідної історії та мистецтва, поширення наукових знань та культури взагалі. Кожна людина проходить курс освіти, а саме освіта і є засвоєнням культури. Рушійні сили історії, життя історичних постатей, культурні пам'ятки в сукупності утворюють динамічну картину світу. Розвиток та самосвідомість особистості, це шлях до краси і духовного одужання суспільства. Специфіка самосвідомості полягає у тому, що вона виражає внутрішній світ особистості та форми мислення.

Список використаних джерел

1. Бадер О.М. Петрогліфи Кам'яної Могили. Палеоліт і неоліт України. К., 1947. с. 297-313.
2. Бердинських С.О. «Виразно змістовні якості формалізованих елементів і форм проектної графіки». *Зб. матер. міжнар. наук.-метод. конф. молодих учених в рамках VIII Міжнародного форуму «Дизайн-освіта 2015»;* м. Харків, 15-16 жовтня 2015 р. / *За ред. В. Я. Даниленка.* Х.: ХДАДМ, 2015. 220 с.
3. Гладилін В.М. До питання про вік наскельних рисунків Кам'яної Могили. *Археологія.* К., 1964. Т. XVI. С. 82-88.
4. Даниленко В.М. Кам'яна Могила. К.: Наук. думка, 1986. 151 с.
5. Джос В.С. Новий петрогліф з Кам'яної Могили. *Археологія.* 2011. №3. С. 58-60.
6. Кардашов В.М. Художньо-творчий розвиток особистості: теоретичний та методичний виміри: монографія. 3 вид., допов. Мелітополь, 2011. 288 с.
7. Кифишин А.Г. Древнее святилище «Каменная Могила»: опыт дешифровки

- протошумерського архива XII–III тисячелетий до н.е. Т.1. К.: Аратта, 2001. 872 с.: ил., 12 л. цв. фотоил.
8. Рудинський М.Я. Кам'яна Могила. К.: АН УРСР, 1961. 140 с.
 9. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук, Є.К. Бистрицький та ін. К.:Абрис, 2002. 744 с.
 10. Формозов А.А. Очерки по первобытному искусству. М.: Наука, 1969. 253 с.
 11. Gladilin W. Die Felsbilder der Kamennaya Mogila in der Ukraine. *Yabrbuch fur prahistorische und etnografische Kunst (YPEK)*. Bd. 22. Berlin, 1969. URL: <http://ua.stonegrave.org/hystory?lang=>

References

1. Bader O.M. Petroglyphs of the Stone Tomb. Paleolithic and Neolithic of Ukraine. K., 1947. p. 297-313.
2. Berdyskykh S.O. "Clearly meaningful qualities of formalized elements and forms of project graphics." Coll. mater. international scientific method conf. young scientists in the framework of the VIII International Forum "Design and Education 2015"; Kharkiv, October 15-16, 2015 / ed. V. Ya. Danilenko. H.: HDADM, 2015. 220 p.
3. Gladilin V.M. On the question of the age of the rock paintings of the Stone Tomb. *Archeology*. K., 1964. T. XVI. Pp. 82-88.
4. Danilenko V.M. Stone Tomb. K.: Nauk. thought, 1986. 151 p.
5. Joss W.S. A new petroglyph from the Stone Tomb. *Archeology*. 2011. №3. Pp. 58-60.
6. Kardashov V.M. Artistic and creative development of personality: theoretical and methodical dimensions: monograph. 3rd ed., Add. Melitopol, 2011. 288p.
7. Kifishin A.G. The ancient sanctuary of the Stone Tomb: the experience of deciphering the Proto-Sumerian archive of the XII-III millennia BC Vol.1. K: Aratta, 2001. 872 s.: ill., 12 l. color photoil.
8. Rudynsky M.Ya. Stone Tomb. K.: AN URSR, 1961. 140 s.
9. Philosophical encyclopedic dictionary / V.I. Shinkaruk, EK Bystrytsky and others. K.: Abris, 2002. 744 s.
10. Formozov A.A. Essays on primitive art. M.: Nauka, 1969. 253 s.
11. Gladilin W. Die Felsbilder der Kamennaya Mogila in der Ukraine. Yearbook for prehistoric and ethnographic art (YPEK). Bd. 22. Berlin, 1969. URL: <http://ua.stonegrave.org/hystory?lang=>

Володимир Кардашов, Ольга Ковальова. Історично-мистецтвознавчий аспект Кам'яної Могили для проектів з графічного дизайну і філософії педагогіки.

У статті розглядається питання світоглядної, мистецтвознавчої та культурологічної суті прадавніх зображень Кам'яної Могили – петрогліфів, які виступають через художній образ і символічну ідеографічну писемність. Дослідження вчених показало, що тематика первісних зображень з часом збагачувалася, набувала нових значень, внаслідок удосконалення та розвитку людського світосприйняття, подальшого відтворення та передачі інформації художніми образами

та символами, такими графічними засобами як точка, лінія, пляма (площинна форма). У процесі розвитку зображення набувають принципу умовності та схематизації. В петрогліфах Кам'яної Могили простежується філогенез зображень від тональної плями і до графічної схеми (графічних знаків, ідеограм). Графічні засоби зображення постійно видозмінювались разом з еволюційним розвитком мислення та усвідомлення дійсності. Мала місце не лише художня культура, але й символічна ідеографічна писемність. Наслідуючи прадавніх зразків мистецтва розкриває уяву, виховує розуміння світосприйняття за допомогою художніх образів та розвиває творчий потенціал. Спостерігається взаємопроникнення та єдність самого задуму та графічних засобів його фіксації, що надалі послужить для дизайн-проекту змістом і формою.

Історія і культура виступає основою духовної довершеності нації. А відсутність традиційної культури у сучасному суспільстві призводить до його духовної деградації та падіння моральності. Просвітницька діяльність педагога направлена на виховання раціонально організованого суспільства: незмінної людської природи, самовираження в мистецтві, гармонійного існування в природному середовищі, прагнення пізнання навколишнього світу та рідних українських традицій.

Ключові слова: мистецтво, історія та культура, Кам'яна Могила, географічний дизайн.

Владимир Кардашов, Ольга Ковалева. Историко-искусствоведческий аспект Каменной Могилы для проектов географического дизайна и философии педагогики.

В статье рассматривается вопрос мировоззренческой, искусствоведческой и культурологической сущности древних изображений Каменной Могилы – петроглифов, которые выступают за художественный образ и символическую идеографическую письменность. Исследования ученых показали, что тематика первобытных изображений со временем обогащалась, приобретала новые значения, вследствие усовершенствования и развития человеческого мировосприятия, последующего воспроизведения и передачи информации художественными образами и символами, такими графическими средствами, как точка, линия, пятно (плоскостная форма).

В процессе развития изображения приобретают принципы условности и схематизации. В петроглифах Каменной Могилы прослеживается филогенез изображений от тонального пятна до графической схемы (графических знаков, идеограмм). Графические средства изображения постоянно видоизменялись вместе с эволюционным развитием мышления и осознанием действительности. Имела место не только художественная культура, но и символическая идеографическая письменность. Подражание древних образцов искусства раскрывает воображение, воспитывает понимание мировосприятия с помощью художественных образов и развивает творческий потенциал. Наблюдается взаимопроникновение и единство самого замысла и графических средств его фиксации, что в дальнейшем послужит для дизайн-проекта содержанием и формой.

История и культура выступают основой духовного совершенствования нации. Отсутствие традиционной культуры в современном обществе приводит к его духовной деградации и падению нравственности. Просветительская деятельность педагога направлена на воспитание рационально организованного общества: неизменной человеческой природы, самовыражения в искусстве, гармоничного существования в природной среде, стремления к познанию окружающего мира и родных украинских традиций.

Ключевые слова: искусство, история и культура, Каменная Могила, географический дизайн.

Volodimir Kardashov, Olga Kovalyova. Historical and art aspect of the Stone Tomb for projects on graphic design and philosophy of pedagogy.

The article deals with the question of the worldview, art and culture of the ancient images of the – petroglyphs, which act through artistic image and symbolic ideographic writing. The study of scientists showed that the subject of primitive images over time enriched, acquired new values, due to the improvement and development of the human worldview, the subsequent reproduction and transmission of information by artistic images and symbols, such as graphical means such as point, line, spot (plane shape). In the process of image development, they acquire the principle of convention and schematization. The petroglyphs of Stone Tomb trace the phylogeny of images from the tonal spot to the graphic scheme (graphic signs, ideograms). Graphic media have been constantly changing along with the evolutionary development of thinking and awareness of reality. There was not only artistic culture, but also symbolic ideographic writing. Following ancient patterns of art reveals the imagination, fosters an understanding of worldview through artistic images and develops creative potential.

There is an interpenetration and unity of the conception and graphic means of its fixation, which will further serve for the design project content and form.

History and culture are the basis of the spiritual perfection of the nation. And the lack of traditional culture in modern society leads to its spiritual degradation and decline of morality. The teacher's educational activity is aimed at educating a rationally organized society: unchanging human nature, self-expression in art, harmonious existence in the natural environment, the desire to learn about the world around and native Ukrainian traditions.

Key words: *art, history and culture, Stone Tomb, geographical design.*

Відомості про автора:

Кардашов Володимир Миколайович

kentavr.melitopol@gmail.com

Національний університет «Запорізька політехніка»

вул. Жуковського 64, Запоріжжя,

69063, Україна

<https://www.google.com/maps?cid=5135642810919726721>

Ковальова Ольга Миколаївна

lelia55450@gmail.com

Національний університет «Запорізька політехніка»

вул. Жуковського 64, Запоріжжя,

69063, Україна

<https://www.google.com/maps?cid=5135642810919726721>

Information about the author:

Kardashov Volodimir Mikolayovich

National University «Zaporizhzhya Polytechnics»

Zhukovsky 64, Zaporozhye,

69063, Ukraine

Kovalyova Olga Mikolaivna

lelia55450@gmail.com

National University «Zaporizhzhya Polytechnics»